

Jeremy Bentham
(1748-1832)

Etikk

Fire tilnæringsmåter

Det sies at det er fire tilnæringsmåter til etiske spørsmål: Konsekvensetikk, plikketikk, sinnelagsetikk og formålsetikk.

Konsekvensetikk (A4, B4)

Konsekvensetikken, eller konsekvensialismen fokuserer på konsekvensene av en handling. I motsetning til en pliktetiker, kan ikke en konsekvensetiker mene at å lyve alltid er galt, fordi konsekvensene av den konkrete handlingen må vurderes hver gang.

Konsekvensetikeren må prøve å forutsi konsekvensene av hver enkelt handling for å finne den rett eller gal. En av konsekvensetikkenes svakheter er at ingen kan forutsi fremtiden, og man kan da i ettertid finne ut at man tok feil.

Konsekvensetikken er resultatorientert og kan brukes i enhver situasjon, men problemet er hvem som bestemmer hvilke konsekvenser som er ønskelige eller ikke. En stor del av vurderingen blir overlatt til individet, i motsetning til plikketikken som baserer seg på normgrunnlag og generelle prinsipper.

Fordi konsekvensetikken er resultatorientert og konsentrerer seg om hver enkelt situasjon, bidrar den ikke til å utvikle etiske prinsipper slik at de kan brukes i fremtiden. Konsekvensetikken er altså ikke fremtidsrettet slik som plikketikken kan være.

Om konsekvensene av en handling vurderes til å være positive, vil handlingen være etisk verdifull. Imidlertid kan man innvende at midlene kan bli uakseptable, uansett konsekvensene.

Utilitarisme (A3, B4)

Utilitarismen regnes som grunnlagt av Jeremy Bentham og utviklet av blant andre den engelske filosofen John Stuart Mill. Utilitarismen er en gren av konsekvensetikken. [2] John Stuart Mill definerte utilitarismen som "den oppfatning som anerkjenner nytten eller prinsippet om den største lykke som moralens grunnlag, hevder at handlinger er riktige i den grad de bidrar til å fremme lykken, gale når tendensen er å frembringe det motsatte av lykke. Med lykke menes glede og frihet for smerte, medulykke menes smerte og mangel på glede." Klassisk utilitarisme tar utgangspunkt i at hvor rett/korrekt en handling er en funksjon av hvor mye godhet eller lykke det kommer ut av den (for samfunn eller menneskehet).

Man snakker også om negativ eller omvendt utilitarisme. Da er den mest riktige handlingen den handlingen som skaper minst ulykke, eller med John Stuart Mills ord; minst "smerte og mangel på glede".

Utilitarismen generelt er resultatorientert og legger opp til solidaritet mellom mennesker. På den annen side kan den føre til egoistiske handlinger, fordi det er opp til hvert individ å bestemme hvilke konsekvenser som er ønskelige.

Vi skiller mellom handlingsutilitarisme og regelutilitarisme. En handlingsutilitarist vil se på den totale summen av lykke i hvert enkelt tilfelle. Hvis lykken øker er handlingen etisk verdifull. En regelutilitarist vil bruke Immanuel Kants kategoriske imperativ, og vurdere handlingen ut i fra at den ble allment praktisert. Hvis den totale lykken øker når handlingen blir allment praktisert, er handlingen etisk

verdifull.

Handlingsutilitarismen medfører at man for eksempel kan straffe uskyldige personer, så lenge den totale velværen i samfunnet øker. De fleste vil mene at det er umoralsk og "rette baker for smed".

Regelutilitarismen er visjonær og idealistisk. Etikkssystemet ønsker å finne frem til de korrekte prinsippene (de som fører til at den totale lykken øker) og holde seg til dem.

Pliktetikk (A5, B3)

I motsetning til konsekvensetikken som ser på effektene av en handling, ser plikketikken på den utførte handlingen.

Pliktetikeren må da basere seg på moralske normer for å bedømme en handling og finne den rett eller gal. I plikketikken går altså de moralske normene, reglene, foran. Det er ikke rom for å vurdere enkelte situasjoner. Godtar man én hvit løgn, godtar man i prinsippet alle løgner. Vi ser at plikketikken er skjematisk, men også idealistisk og kompromissløs.

De fleste situasjoner man skal vurdere pliktetisk vil medføre selvmotsigende plikter. Det er galt å lyve, men det er også galt å fortelle en morder sannheten om hvor hans offer befinner seg. Dette viser at plikketikken kan være vanskelig, fordi det kan være vanskelig å bestemme pliktens rangordning.

En formulering av Immanuel Kants kategoriske imperativ [1] sier at mennesket ikke skal brukes som et middel, men som et mål i seg selv. Dette er et viktig prinsipp i plikketikken. På idealistisk vis virker det korrekt, men en handlingsutilitarist ville

John Stuart Mill
(1806-1873)

[1] Wikipedia, Immanuel Kant - http://en.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Kant
[2] Wikipedia, Utilitarism - <http://en.wikipedia.org/wiki/Utilitarism>

Bergprekenen
Carl Heinrich Bloch
(1834-1890)

sagt at man burde kunne bruke et menneske som et middel hvis den totale summen av lykke øker. Pliktetikken kan bli firkantet og lite anvendelig. En stor svakhet er at den ikke passer i alle situasjoner.

Den gylne regel (A1, B1)

Den gylne regel er en kristen formulering av gjensidighetsetikken som vi finner i mange religioner, filosofier og etikksystemer. Jesus sa i Bergprekenen: "Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, skal også dere gjøre mot dem." (Matt 7,12), og det er dette vi kaller den gylne regel. Det eldste sporet av gjensidighetsetikken finner vi i historien "The Tale of the Eloquent Peasant" [3] (fortellingen om den veltalende bonden) som er anslått til å være fra omtrent 1800 f. Kr.

Hvis den gylne regel virkelig skal være en god rettesnor for alle mennesker, forutsetter det at alle mennesker ønsker de samme handlingene utført overfor seg. Dette stemmer ikke. En logisk konsekvens av den gylne regel innebærer for eksempel at en masochist kan skade andre uten deres samtykke.

Den negative versjonen av regelen finner vi for eksempel i humanismen, hinduismen, og konfutsianismen: "Gjør ikke mot andre det du ikke vil at andre skal gjøre mot deg.". Denne formuleringen har samme problem som den gylne regelen, men ikke i like stor grad fordi den er passiv, i motsetning til den gylne regelen som oppfordrer til handling.

Det er (blant annet) gjennom den gylne regel at barn begynner å forstå hva som er "snilt" og "slemt", altså rett og galt. Regelen fungerer i praksis i dagliglivet, men mennesker har forskjellige oppfatninger av hva som er rett og galt. I en stadig mer globalisert verden, i en

verden med stadig mer mangfold, bør og kan ikke den gylne regel regnes som en universell etisk regel.

Det kategoriske imperativ (A2, B3)

Det kategoriske imperativ er fremsatt av filosofen Immanuel Kant: "Handle so, dass die Maxime deines Willens jederzeit zugleich als Prinzip einer allgemeinen Gesetzgebung gelten könnte." [4] (Du skal alltid handle slik at maksimen for din handling er slik at du kan ville at den skal bli en allmenn lov.) Dette betyr at grunnprinsippet (regelen) man handler etter, skal kunne være slik at man kan ønske at alle fulgte denne regelen. Det kategoriske imperativ er en pliktetisk teori, fordi det er handlingen og ikke konsekvensene som vurderes.

Det finnes ikke en regel for meg, og en annen regel for deg, men det finnes konsekvente regler for alle. Kants teori er solidarisk og logisk og den er enkel å ta i bruk i de fleste situasjoner. Samtidig tar den automatisk hensyn til alle mennesker, i motsetning til konsekvensetikken, fordi individet er nødt til å sette seg selv inn i situasjonen som et offer for handlingen.

På den annen side følger det problemer med en slik automatisk teori som ikke gir rom for situasjonsvurdering. En konsekvens at teorien er at man ikke kan lyve, for da kunne alle lyve, og det hadde ikke gått an. Det innebærer at hvis en morder spør hvor offeret hans befinner seg, måtte man svare ærlig. Det er handlingen i seg selv som er viktig, altså å snakke sant, ikke konsekvensene. En tilhenger av Kants teori ville sagt at konsekvensene er ukjente, og at de ikke kan regnes med. Man kan tenke seg at offeret var på postkontoret. Hvis man nå lyver til morderen og sier at offeret er i parken, kan det hende at offeret

har gått fra postkontoret og faktisk befinner seg i parken. Da ville Kant holde deg moralsk ansvarlig for mordet, mens hvis du hadde svart ærlig, ville du har gjort det moralsk riktige.

Handling og sinnelag i kristen etikk (B2)

Gud har utstyrt alle mennesker med en fornuft og en samvittighet som gjør oss i stand til å vurdere handlinger og situasjoner som riktige eller gale. I tillegg har vi regler som for eksempel de ti bud, og gode eksempler i for eksempel Jesus Kristus.

I Bibelen er det en rekke sinnelagsetiske utsagn, for eksempel: "Men jeg sier dere: Den som ser på en kvinne med begjær etter henne, har allerede begått ekteskapsbrudd med henne i sitt hjerte." (Matt 5,28) og "Vis det samme sinnelag som Kristus Jesus!" (Fil 2,5). Sinnelagsetikken fokuserer på sinnelaget, eller motivet, hos den som handler. En handling er etisk verdifull hvis motivet er godt. Det blir opp til hver enkelt som handler, å vurdere dette ut i fra personlige normer og kvaliteter.

I hele Jesu forkynnelse er nestekjærlighet viktig. Et vers i Bergprekenen er blitt kjent som den gylne regel, og er en aktiv formulering av gjensidighetsprinsippet: "Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, det skal også dere gjøre mot dem." (Matt 7,12) Ut i fra budet om nestekjærlighet oppfordrer Jesus til handling. Etiske idealer spiller ingen rolle, hvis de ikke settes ut i livet og blir etterlevd.

Det gamle testamentet og den gamle tradisjonen legger vekt på tydelige og enkle regler og samtidig edle motiver. Det nye testamentet og Jesu forkynnelse legger mer vekt på handling.

Immanuel Kant
(1724-1804)

[3] The Tale of the Eloquent Peasant - http://nefertiti.iwebland.com/texts/the_eloquent_peasant.htm

[4] Wikiquote, Immanuel Kant - http://de.wikiquote.org/wiki/Immanuel_Kant

Alle bibelsitat er hentet fra <http://www.bibelen.no/>